

*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ*

Вступ. В умовах повномасштабної війни та стратегічних викликів повоєнного відновлення України освіта дедалі виразніше постає не лише як інструмент передачі знань, а як один із ключових механізмів формування демократичної стійкості, соціальної згуртованості та громадянської відповідальності. Особливого значення в цьому контексті набуває громадянська освіта, яка має забезпечувати як засвоєння фактологічного матеріалу, так і розвиток критичного мислення, здатності до відповідального прийняття рішень, участі в суспільному житті та усвідомленої взаємодії з демократичними цінностями. Водночас між задекларованими компетентнісними цілями та реальними практиками шкільного навчання нерідко зберігається суттєвий розрив. Це актуалізує потребу в переосмисленні самого підручника як педагогічного інструмента організації діяльності учнівна протизагу його розуміння як носія інформації.

Метою тез є аналіз структурних і педагогічних особливостей сучасного підручника громадянської освіти як засобу організації соціально орієнтованого навчання в умовах освітніх трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Аналіз здійснено на основі підручника «Громадянська освіта» для 9 класу авторства Олени Пометун, Ольги Дудар, Вікторії Кришмарел і Тетяни Ремех. Концептуально підручник побудований на чіткій архітектоніці, яка організовує навчальний процес як послідовність взаємопов'язаних етапів діяльності. Така структура виконує функцію своєрідного «педагогічного сценарію», що спрямовує взаємодію учасників освітнього процесу та мінімізує ризики повернення до репродуктивної, трансляційної моделі навчання.

Архітектоніка підручника реалізується через чотири взаємопов'язані етапи. Перший етап це актуалізація. Він передбачає звернення до особистого досвіду, емоційних реакцій і попередніх знань учнів, що дозволяє від самого початку заняття зробити навчання

значущим і внутрішньо мотивованим. Другий етап (кероване дослідження) забезпечує аналітичну роботу з текстами, розвиток критичної медіаграмотності, вміння працювати з різними типами джерел і виявляти ідеологічні маніпуляції. Особливої ваги такі компетентності набувають в умовах інформаційної війни та суперечливих інтерпретацій історичної пам'яті. Третій етап – взаємодія – реалізується через моделювання громадянських практик: роботу в групах, рольові моделі місцевого самоврядування, обговорення суспільно значущих ситуацій, проектну діяльність. Такі завдання формують навички діалогу, аргументації, переговорів і колективного ухвалення рішень. Завершальний етап, або рефлексивний синтез, орієнтований на осмислення учнями власної навчальної діяльності, співвіднесення здобутого досвіду з питаннями громадянської відповідальності та особистої участі в демократичних процесах.

Подібна структурна логіка відповідає сучасним підходам до діяльнісного й соціально орієнтованого навчання, у яких інтеграція знань, цінностей і практичних умінь здійснюється через активну взаємодію із суспільно значущими проблемами [1; 2]. Важливо, що підручник не лише пропонує окремі інтерактивні вправи, а системно вбудовує діяльнісний компонент у внутрішню структуру навчального матеріалу. У такий спосіб він стає не «книгою для читання», а повноцінним інструментом організації навчальної діяльності.

В українському контексті це має особливе значення, адже формування громадянської компетентності потребує переходу від епізодичних виховних заходів до системної інтеграції діяльнісних і ціннісно орієнтованих практик у повсякденне навчання [5]. У свою чергу, сучасні дослідження модельних навчальних програм підкреслюють важливість внутрішньої логіки та структурної цілісності освітніх матеріалів для забезпечення компетентнісного навчання в умовах суспільних трансформацій [4]. Саме тому архітектоніка підручника може розглядатися як один із механізмів забезпечення стійкості та масштабованості соціально орієнтованого навчання в різних освітніх середовищах, зокрема й у ситуаціях нестабільності, переміщення або обмежених ресурсів.

Висновки. Отже, переосмислення підручника як інструмента організації активної взаємодії учнів із соціально значущими проблемами є важливим складником модернізації громадянської освіти.

